

El paper dels centres d'estudis envers el patrimoni i la seva relació amb l'administració

Francesc TARRATS I BOU

Director General de Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

2.1.- Les relacions entre els centres d'estudis i les administracions

A l'hora de plantejar el protagonisme dels centres d'estudis en l'actualitat, és difícil englobar-ho en una sola línia. N'hi ha moltes, depenent de les circumstàncies del centre d'estudis i dels territoris concrets on estan radicats, on exerceixen la seva activitat, i al mateix temps de la relació que històricament han mantingut i continuen mantenint aquests centres amb les institucions del seu entorn. Per exemple, podem parlar de la relació dels centres d'estudis amb les diputacions provincials, que en relació a un concepte tan genèric com és el de patrimoni han tingut i continuen tenint actituds i predisposicions molt diferenciades. No és el mateix parlar de la Diputació de Barcelona, que de la de Tarragona, de la Girona o de la de Lleida. Si ara anéssim a altres àmbits de l'administració veuríem que també és molt diferent. Per tant, a cada territori els centres d'estudis han hagut de desplegar una activitat diferenciada de la d'altres territoris en funció de les circumstàncies.

El que interessa més és saber quin paper han de jugar els centres d'estudis, quin paper se'ls ha de donar per intentar que, des de les administracions, se'ls doni un espai i es respectin aquests centres d'estudis i, en general, el món de l'associacionisme, en la nostra realitat sociològica actual. Em sembla que hi ha una qüestió innegable i és que, amb la democràcia i amb la constitució d'unes institucions reconegudes democràticament per una constitució acceptada, el món de l'associacionisme ha sortit perjudicat. En la nostra història recent no s'ha establert una relació fluïda i còmoda de col·laboració entre les associacions i els grups d'estudi preexistents a aquesta recuperació democràtica i a la reconstrucció institucional. En el seu moment, va faltar confiança des de les institucions en el paper que aquestes associacions havien de seguir jugant. Ningú ha negat l'importantíssim paper substitutori que van jugar aquestes institucions

ons en uns moments històrics molt difícils culturalment, però en el moment en què les institucions es van estructurar i es van desplegar les seves atribucions, em dóna la sensació que hi va haver una certa desconfiança i una certa voluntat més o menys programada, més o menys activa o passiva, per delació o per omissió, vers als centres d'estudis i s'ha anat establint una distància cada vegada més gran.

Jo penso que aquesta distància no ha vingut només per culpa de l'actitud de les institucions, que també és possible, sinó que penso que hi ha hagut també una manca de capacitat d'adaptació de les associacions i dels centres d'estudis a una nova realitat i a una nova disponibilitat de recursos en el què és la gestió de la cultura, la seva estructuració i institucionalització. En molts casos, des dels grups d'estudi s'ha vist una certa gelosia vers l'administració, amb una percepció que en certa manera portava a veure a l'administració com a competidora, com una estructura que omplia i ocupava un espai que els grups d'estudis se sentien propi. Penso que s'ha de trencar aquesta tendència, tant en una línia com en l'altra, i en la mesura que se sàpiga trencar les institucions faran millor el seu paper i els grups d'estudi recuperaran l'espai que els pertoca.

Voldria que aquestes institucions del nostre país tinguessin un paper essencial per naturalesa. Sempre hem estat un país amb ordre intern, hem proclamat que som un país amb una estructuració territorial equilibrada i descentralitzada, amb un monstre que és Barcelona, amb un gran cinturó metropolità. Però a la resta del territori, a l'essència i a l'esperit rural d'aquest territori, hi ha hagut un reconeixement que estava bastant equilibrat en el sentit de la seva disposició i del seu pes específic des del punt de vista cultural, on els grups d'estudi han pogut desenvolupar una activitat reconeguda, particular, exercint el què ara es coneix com a "observatori del territori", analitzant unes realitats comarcals específiques, amb els camps de les seves diferents especialitats. Aquest paper d'observatori i aquest detall en la presència pel què fa a les necessitats territorials difícilment es pot tenir des de l'administració. Cal retrobar un espai que no hi era; és hora d'establir un pont, on no es generin aquestes gelosies i aquestes desconfiances. Per tant, cal generar uns ponts de col·laboració més fluids.

Tenim la confiança i la convicció que cadascú té, ja no dic el seu territori, però sí el seu propi lloc en el territori. En la mesura en què siguem capaços d'instaurar aquesta confiança i retrobar uns mecanismes per frenar la pressió, les coses aniran molt millor del què van en aquests moments. Jo penso que això és així, no només a nivell teòric, sinó també a nivell de projectes i de propostes culturals concretes.

Pel què fa a les relacions econòmiques entre l'administració i els centres d'estudis, en principi l'administració hauria de subvencionar els treballs d'aquests grups, però no com ho ha fet fins ara, d'una manera sistemàtica, ja que no

resulta lògic. És a dir, des de l'administració s'hauria de sostenir aquest associacionisme malgrat la contestació que pugui donar a l'administració. Si no, es dóna la sensació que no hi ha d'haver una situació de complementarietat, que seria la solució lògica i potser utòpica, però com que jo encara vull seguir creient en les utopies, em sembla que el camí és aquest. Així doncs, hi ha una distància generada per una mena de gelosia entre una part i una altra, i no hauria de ser així, perquè s'han d'explotar els grups de col·laboració que hi ha, que ens han de portar a una situació més còmoda pels centres d'estudis i que han de facilitar la feina a l'administració. Els punts de desacord hi seran sempre, com passa en qualsevol unitat d'estimació, com pot ser la família, per bé que vagi aquesta família. Per tant, em sembla que no sempre s'intenta que aquestes unitats trobin uns punts de trobada i acceptin els punts de desacord. Que sabrem superar aquestes dificultats o no? Jo diria que aquesta és una altra qüestió. Però hem d'acceptar la discrepància perquè això forma part d'aquesta qüestió.

2.2.- La sacralització del patrimoni

Jo, com a director general de Patrimoni, no ho hauria de dir, perquè trobo que haig de donar recolzament i defensar espais concrets de les meves competències i especialitats com, per exemple, els expedients de declaració de patrimoni de la humanitat. Però jo no hi he cregut mai, en això: penso que aquesta medalla és absolutament innecessària, i fins i tot penso que la UNESCO va equivocada en el moment en què genera el reconeixement d'unes manifestacions, si parlem de patrimoni oral o material, o d'unes realitats patrimonials, si parlem de patrimoni de la humanitat, amb unes perspectives de futur, més que no pas amb unes valoracions d'allò que s'ha fet.

En una altra afirmació, que al principi no acabava d'entendre, està molt bé que el concepte, el contingut i el conjunt d'això que entenem com a patrimoni s'infla tot el que s'hagi d'inflar. M'explico. És a dir, hi ha un patrimoni que és el patrimoni oficial, allò que abans sortia en els decrets del BOE i que ara surt al DOC i que diu: això és patrimoni. Així, tenim uns papers i unes manifestacions reconegudes i recolzades. Però jo penso que el patrimoni és un espai d'emocions i de sensibilitat, que no necessàriament ha de sortir en el Boletín Oficial del Estado, o en el DOC. Són espais de sensacions i d'emocions particulars.

Fa molts anys vaig impulsar, des del Museu Arqueològic de Tarragona, una relació d'acord entre l'Ajuntament i la Generalitat perquè es creés el Museu d'Història de la Ciutat de Tarragona. Ho vaig aconseguir, encara que després va sortir malament, perquè hi va haver una moció de censura i en vaig sortir rebotat. Però tot i amb això vaig poder realitzar alguns projectes, entre els quals hi havia una exposició que es deia "Patrimoni i Societat". La tesi que intentàvem explicar en aquella exposició era que el patrimoni no acaba amb les pedres, no

acaba amb el BOE o amb el DOC, sinó que el patrimoni és tot allò que ens porta a relacionar-nos amb unes arrels i amb un sentiment de col·lectivitat i de grup. Posàvem l'exemple de la nina de vori del Museu Arqueològic de Tarragona: si per a la gent això és un referent que l'ajuda a posicionar-se en el món de la col·lectivitat, a sentir-se un individu important, amb uns valors més enllà dels estrictament racionals, haurem aconseguit fer una feina realment important de cara a la sensibilització, que és un primer pas cap a la cultura, cap a la llibertat individual i col·lectiva. Si entre tots fem això, haurem donat un pas important cap a una societat una mica més coherent, més il·lusionada i una mica més assentada realment en la seva realitat i en la seva ciència.

2.3.- Existeix una acció coordinada dins del govern de la Generalitat entre els diferents àmbits, àrees, departaments, direccions, i els agents locals en el moment de posar sobre la taula els projectes i desenvolupar-los en l'àmbit del patrimoni?

Primer, m'agradaria especificar què entenem per agents locals, si ens hem de reduir al concepte de centres d'estudis, o si per agents locals entenem també el que jo entenc, que són les administracions locals presents en el territori, responsables d'una parcel·la d'aquest territori.

Jo penso que ja des de sempre, en aquest aspecte, hi ha una relació clara, més o menys fluida, més o menys consolidada, però indefugible, com no podria ser de cap altra manera. I en l'aspecte de les estructures de decisió i d'efecte en la gestió del patrimoni hi ha una política descentralitzada que dona al territori poder en la presa de decisions, de millor o pitjor manera. Poso com exemple les comissions tècniques del patrimoni, per les quals es va unir el patrimoni, que és l'àmbit en el qual jo treballa com a director general de Patrimoni, amb l'àmbit del treball i del plantejament de les decisions de les comissions tècniques territorials. En tots els temes que afecten les decisions sobre el tractament i la gestió del conjunt de monuments, el patronat passa per aquestes comissions, que tenen lloc en el territori, i aquestes decisions estan participades clarament per representants de diferents organismes. Una altra cosa és que això sigui millor o pitjor, si són realment tan representatives com entenem que han de ser. Des del meu punt de vista, no són suficients i, en aquest aspecte, haig de dir que, a partir del gener de 2005, espero que ja siguin plenament representatives, que hi hagi un espai més directe, més ampli, amb organitzacions i associacions del territori, fins i tot més directament amb els municipis, que moltes vegades són els que han de gestionar les decisions que es prenen en aquestes comissions i en aquests òrgans de decisió i d'arbitratge sobre el territori. Però, a més a més, pel què fa a la gestió del patrimoni per part del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, abracem actual-

ment una estructura que ha existit ja i que jo crec que s'ha de potenciar i que, de fet, estem treballant perquè, també a partir de gener i febrer, estigui tot molt més clar.

En l'actiu sobre el territori, que serien els museus nacionals, hi ha una clara relació amb el mateix territori. Posem el cas del Museu Arqueològic de Catalunya, per exemple: una institució importantíssima per gestionar el patrimoni arqueològic, però que ens hem trobat clarament amb allò que es diu "a ull", encara que l'estem intentant ressuscitar, i estic convençut de què ho farem. En aquest cas, ho faig com un repte personal, perquè jo vaig dirigir aquest museu entre el 1997 i el 2000 i vaig intentar treure'n el suc i no en vaig saber. Jo diria que hi va haver un problema de sensibilitat i espero que ara, des d'un espai més cupular de l'estructura de govern, hi hagi aquesta sensibilitat, d'això jo en responc. Aquest museu, per exemple, ja des d'aleshores està desplegant algun programa, encara que no tots els que podria, en els quals la col·laboració directa amb el territori està en la base de l'exposició del projecte. Per exemple, em refereixo a un projecte molt ric, que és la ruta dels ibers, en el qual el territori aportava les seves seues. Un dels aspectes més importants d'aquest projecte es basava en la col·laboració i en la incorporació del projecte de tothom del territori que estigués sensibilitzat per una realitat tant històrica com patrimonial, i que estigués disposada a incorporar-se a un sistema que li oferia essencialment, entre altres coses, les sinergies entre una unitat, que és una institució (el Museu Arqueològic de Catalunya) i un territori, absolutament necessari per desplegar el projecte perquè, no ho oblidem, la història té els seus escenaris sobre el territori. Per tant, aquesta relació és molt important.

En altres estructures de l'administració segurament no s'ha desplegat tot el potencial que hi ha, però essencialment s'ha anat canviant. Em trobo de vegades amb unes realitats que penso que no acaben de tenir coherència. Per exemple, el Patronat Sant Galderic té com a objectiu essencial l'estudi de les construccions de pedra seca de Catalunya i hi està fent estudis. Jo he tingut ara fa uns mesos un contacte per veure què estaven fent: demanaven una col·laboració amb el Departament de Cultura i ho vaig entendre com un objectiu positiu. Però després resulta que, viatjant pel país, vaig anar a les Garrigues, a les Borges Blanques i, visitant el Consell Comarcal, se'm va presentar un inventari de construccions en pedra seca al marge del Patronat Sant Galderic i amb un treball que era absolutament desconegut per la Direcció General de Patrimoni. És en aquesta desconexió, en aquest desconeixement, on hi ha alguna cosa que falla, i això no pot seguir així; no pot ser que nosaltres desconeguem que el territori està treballant per una cosa que forma part del nostre marc competencial i especialment de les nostres responsabilitats i que el territori no tingui en compte el Departament de Cultura per donar-li un cop de mà per tirar endavant progra-

mes; no només per donar-li suport econòmic, sinó per donar-li també una cobertura de cohesió al resultat final sumatori.

En el tema del turisme i el patrimoni, també hi ha projectes ja preexistents que estan en marxa des de fa temps, però també és evident que s'han de sumar els potencials de l'un i de l'altre. I és evident en aquest aspecte que els departaments de Turisme i Cultura hem de sumar esforços i els hem de multiplicar si volem que realment l'amortització, ja no dic econòmica, sinó social, de les accions i dels programes que es tiren endavant acabi tornant-se a situar en un estat acceptable.

En aquests moments, tampoc podem oblidar les bases de l'organització i de la rendibilitat econòmica i social dels projectes. Jo estic convençut, per exemple, de què la Direcció General del Patrimoni Cultural no podrà fer front als dèficits patrimonials del país si no arribem a un acord per tal de generar una estructura empresarial de turisme rural, aprofitant l'estirada que aquest tema té en aquest moment, que ens permeti incorporar recursos privats al tractament de determinats espais patrimonials, com pot ser, per exemple, els paisatges històrics. Turisme, de fet, ja n'ha començat a parlar. La solució és deixar-ho córrer o buscar unes línies de finançament i d'agrupació de voluntats i de recursos privats. Per fer això, evidentment, necessitem comptar no només amb el consell, sinó també amb la participació directa d'un altre departament, molt ampli pel què fa a responsabilitats, que és el de Turisme. Per tant, cal reforçar aquesta participació per tal d'aixecar sinergies, amb la voluntat d'establir sistemes, rutes temàtiques sobre el territori, etc. Per exemple, a les Terres de l'Ebre hi ha la qüestió de les pintures rupestres d'Ulldecona, que és una realitat històrica i, per tant, el Departament de Cultura, juntament amb el Consell Comarcal i l'Ajuntament, hi estan treballant i estan en contacte perquè es pugui fer el centre d'interpretació i la ruta d'aquest sector de les pintures rupestres. Però és evident que hem de treballar com estem fent-ho, per exemple, amb el Consell Comarcal de la Conca de Barberà i amb l'Ajuntament de Montblanc, respectivament, i que també hem de treballar amb el Consell Comarcal de les Garrigues per tal de generar no una proposta "bolet", que en dic jo, sinó un sistema, una proposta que tingui un objectiu que dinamitzi també econòmicament el territori.

Pel què fa als centres d'estudis, aquests reben subvencions del Departament de Cultura, el què passa és que són unes subvencions que són ridícules i inestables moltes vegades. Aquí també hauríem d'entrar en quins criteris se situa el tema de les subvencions. En l'esperit, la subvenció no ha de servir per tapar la boca, evidentment. No oblidem, per això, que en molts àmbits de la vida d'aquest ordenament democràtic moltes vegades les subvencions i els ajuts han servit no per potenciar les entitats, sinó per tapar-los la boca. Això ens remunta a l'associacionisme de grans ciutats, és a dir, a les associacions de

veïns que han rebut molt més diners dels que els corresponia per tal de prestar el recolzament i el consens en una sèrie de projectes i idees. L'altra qüestió és si la subvenció ha de ser com el "café para todos"; evidentment, em sembla que tampoc és la manera: hi ha d'haver una fórmula per avaluar la capacitat real i l'aportació real de qualsevol centre d'estudis i de totes les associacions en la dinàmica que s'està subvencionant en aquest cas la cultura, ja sigui en grups de recerca, o en grups d'observació; ja sigui a nivell de difusió, amb aquest paper, únic o complementari, d'observatori o d'antena sobre el territori. Per tant, com a col·laboradors d'alguna administració, és normal que hi hagi alguns punts de discrepància.

En definitiva, penso que s'estan fent coses, com no podria ser d'una altra manera, però hi ha encara molt camp per explorar i molta realitat per consolidar. Aquesta relació entre cultura, turisme, entitats i organitzacions és la garantia de l'èxit per tal que allò que es posa sobre el territori acabi consolidant-se i amortitzant-se socialment i també econòmicament.